

การศึกษาวิชาช่างสีหมู่ในระบบโรงเรียนระหว่างพุทธศักราช 2455-2532

: การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์

นางสาว รุ่งอรุณ กุลธำรง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาสารัตถศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2537

ISBN 974-584-136-6

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

117169409

A STUDY OF TEN-CRAFTS SUBJECT IN FORMAL EDUCATION DURING

A HIST

B.E. 2455-2532 : A HISTORICAL ANALYSIS

A HIST

Miss. Rungaroon Kulthamrong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Education

Department of Foundations of Education

Graduate School

Chulalongkorn University

1994

ISBN 974-584-136-6

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ระหว่างพุทธศักราช
2455-2532 : การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์

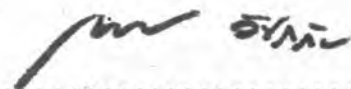
โดย นางสาวรุ่งอรุณ กุลธำรง

ภาควิชา สาร์ตศึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล

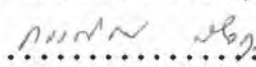
อาจารย์ที่ปรึกษา(ร่วม) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สัญญา วงศ์อร่าม

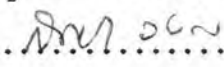
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

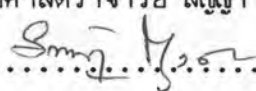

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วัชรวิชัย)

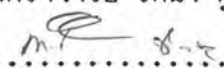
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พฤทธิ ศิริบริวรรณพิทักษ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา(ร่วม)
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สัญญา วงศ์อร่าม)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ รัตนา ตุงคสวัสดิ์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ดำรงค์ ชูานดี)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

รุ่งอรุณ กุลธำรง : การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนระหว่างพุทธศักราช 2455-2532 : การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ (A STUDY OF TEN-CRAFTS SUBJECT IN FORMAL EDUCATION DURING B.E. 2455-2532 : A HISTORICAL ANALYSIS) อ.ที่ปรึกษา : ผศ.ดร.กรรณิการ์ สังกุล, ผศ.สัญญา วงศ์อร่าม, 373 หน้า. ISBN 974-584-136-6

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา พัฒนาการ อุปสรรคปัญหา และการแก้ไข้ปัญหาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนระหว่างพุทธศักราช 2455-2532 โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์

ผลจากการวิจัยพบว่า ช่างฝีมือไทยที่สร้างสรรค์การช่างฝีมือหลายประเภทได้มีการสืบสานและถ่ายทอดตามแผนโบราณนอกระบบโรงเรียน นับมีประวัติความเป็นมาอันยาวนานตั้งแต่สมัยสุโขทัยและอยุธยา แต่มาใช้คำว่า "ช่างสิบหมู่" ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนประวัติความเป็นมาของการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนพบว่า กระทรวงศึกษาธิการได้นำแนวคิดวิชาช่างสิบหมู่จากการศึกษาแผนโบราณมาปรับใช้ในระบบโรงเรียน โดยจัดการศึกษาที่โรงเรียนหัตถกรรมราชบูรณเมื่อ พ.ศ. 2455 และโรงเรียนเพาะช่างในระหว่าง พ.ศ. 2456-2503 เพื่อผลิตช่างเขียน ช่างแกะสลัก ช่างไม้ ช่างปั้น ช่างถม ช่างกลึง ช่างเงิน และช่างทอง ตามหลักสูตรการหัตถกรรมที่มีเวลาเรียน 3 ปี ในแผนกโรงงาน

ด้านอุปสรรคปัญหาการศึกษาพบว่า วิชาช่างสิบหมู่เป็นวิชาช่างไทยสมัยโบราณที่ต้องใช้เวลาศึกษานาน เพราะต้องฝึกทักษะการช่างมาก มีความสำคัญน้อยกว่าวิชาหนังสือ และไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนในระบบโรงเรียน ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงแก้ไข้ปัญหาการศึกษาโดยให้กรมศิลปากรสอนแผนกช่างสิบหมู่ในโรงเรียนศิลปศึกษาใน พ.ศ. 2496-2498 ส่วนโรงเรียนเพาะช่างซึ่งปัจจุบันคือสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเพาะช่าง มีการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระดับอุดมศึกษาตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สาขาศิลปประจำชาติตั้งแต่ พ.ศ. 2517-2532 ต่อมา พ.ศ. 2533 กรมศิลปากรมีการสอนวิชาช่างสิบหมู่นอกระบบโรงเรียนที่ศูนย์ฝึกอบรมช่างสิบหมู่สุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี

ภาควิชา สารคดีศึกษา
สาขาวิชา พื้นฐานการศึกษา
ปีการศึกษา 2536

ลายมือชื่อนิสิต อรุณ กุลธำรง
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา ผศ.ดร.กรรณิการ์
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผศ.สัญญา
.....

C340134 : MAJOR FOUNDATIONS OF EDUCATION

KEY WORD: : TEN-CRAFTS / FORMAL EDUCATION / A HISTORICAL ANALYSIS
RUNGARON KATHAMPONG : A STUDY OF TEN-CRAFTS SUBJECT IN FORMAL
EDUCATION DURING B.E. 2455-2532 : A HISTORICAL ANALYSIS. THESIS
ADVISOR : ASST. PROF. KANIKAR SACHAKUL, Ph.D., ASST, PROF.
SANYA WONG-ARAM. 373 pp. ISBN 974-584-136-6

The purpose of this study was to investigate history, developmental obstacles and ways of problem solving of the ten-crafts subject in formal education, during B.E.2455-2532, by using historical methodology.

The findings of the study were that thai craftsman who created various types of crafts had long been traditionally transmitting their knowledge and skills through ancient informal education since the Sukothai and Ayudhaya eras. However, the word "ten-crafts" had been initiated in beginning period of Ratanakosin. The history of the ten-crafts subject in formal education was that the Ministry of Education had adapted the idea of ancient education of the ten-crafts subject into formal education by establishing it at Ratchaburana Handicraft School in B.E. 2455 and School of Arts and Crafts during B.E. 2456-2503, to produce draftsman, wood carvingmen, carpenters, sculptors, niello workmen, lathemen, silversmiths and goldsmiths, according to the three year handicraft curriculum.

The findings concerning educational obstacles were that the ten-crafts subject was the subject of ancient Thai craftsman which required a long time to develop since each craftsman skill needed to be practiced for a long period of time. It had been less emphasized then than the three r's and it could not fulfill the students' needs in formal education. Therefore, the Minstry of Education, by the Fine Arts Department tried to solve these problems by providing a ten-crafts section in the School of the Fine Arts during B.E. 2496-2498. Later, the School of Arts and Crafts, which was now the Rajamangala Institute of Techology, Phoechang Campus, provided the ten-crafts Subject in higher education level according to the high level of vocational education curriculum in national arts during B.E. 2517-2532. Then, in B.E. 2533, the Fine Arts Department opened the ten-crafts subject in non-formal education at the Training Centre for Traditonal Crafts Suphanburi, Suphanburi province.

ภาควิชา..... สาร์ตตศึกษา
สาขาวิชา..... พื้นฐานการศึกษา
ปีการศึกษา..... 2536

ลายมือชื่อนิสิต..... วัชรินทร์ วัฒนชัย
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... อ.วิมล วัฒนชัย
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม..... อ.วิมล วัฒนชัย

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จด้วยดีเนื่องจากผู้วิจัยได้รับความเมตตาจากบุคคลหลายฝ่าย นับตั้งแต่อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กรรณิการ์ สัจกุล และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สัญญา วงศ์อร่าม ที่ให้แนวคิดในการวิจัย แนะนำ ให้คำปรึกษา ตรวจสอบ และแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ให้ถูกต้องและสมบูรณ์ รวมทั้งอาจารย์ อมร ศรีพจนารถ แห่ง กองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร ผู้เป็นครุครอบวิชาช่างแก่ผู้วิจัย และคณะกรรมการสอบ วิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงขอกราบ ขอบพระคุณครูด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ยังมีผู้เชี่ยวชาญเรื่องช่างสิบหมู่ ที่กรุณาให้ผู้วิจัยสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวม ข้อมูลจากการบอกเล่า ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะ คือ อาจารย์วิทย์ ฝึกค้นเงิน ผู้อำนวยการมรดกไทยดีเด่น สาขาช่างศิลป์ไทย ปี 2536 อาจารย์จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ แห่งสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และอาจารย์ อภัย นาคคง หัวหน้าคณะวิชา ศิลปประจำชาติ อาจารย์ัญจักร ฅ เชียงใหม่ หัวหน้าแผนกวิชาเครื่องรัก แห่งสถาบัน เทคโนโลยีราชชมงคล วิทยาเขตเพาะช่าง และอธิบดีกรมศิลปากร ระหว่าง พ.ศ. 2527-2533 คือ คุณทวีศักดิ์ เสนาณรงค์

ขอขอบคุณบุคคลจากหน่วยราชการต่าง ๆ อาทิ เจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ เจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ อาจารย์วิทยาลัย ช่างศิลป์ และสถาบันเทคโนโลยีราชชมงคล วิทยาเขตเพาะช่าง ข้าราชการฝ่ายช่างสิบหมู่ กองหัตถศิลป์ ตลอดจนอาจารย์ ดร. ศรีนทร วิริยะสินันท์ เพื่อน ๆ น้อง ๆ ในภาควิชา สারตศึกษา และคุณปราณี กิจประชา ผู้พิมพ์วิทยานิพนธ์

โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ให้ความอนุเคราะห์มอบทุนการวิจัยเรื่องรากฐานวัฒนธรรมไทย คือ ท่านผู้หญิงเชิษฐ นิสลยบุตร รวมทั้งบิดา มารดา พี่ ๆ ของครอบครัว "กุลธำรง" ที่ให้ทุน การศึกษา ทั้งการเงิน โอกาส เวลา และกำลังใจเสมอมา จึงเป็นผลให้ผู้วิจัยประสบความสำเร็จในการศึกษา

รุ่งอรุณ กุลธำรง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญรูปภาพ.....	ท
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	11
ขอบเขตของการวิจัย.....	11
คำจำกัดความในการวิจัย.....	12
วิธีดำเนินการวิจัย.....	13
ข้อจำกัดในการวิจัย.....	16
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	17
2 ประวัติความเป็นมาของการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในการศึกษาแผนโบราณ ระหว่างพุทธศักราช 1800-2454.....	18
ความหมายของช่างสิบหมู่.....	18
หน่วยงานของช่างสิบหมู่.....	22
ประเภทวิชาและงานช่างสิบหมู่.....	25
สถานภาพของช่างสิบหมู่.....	33
การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในการศึกษาแผนโบราณ.....	37

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
	- การศึกษาวิชาช่างสมัยกรุงสุโขทัย (พ.ศ. 1800-1893).....	37
	- การศึกษาวิชาช่างสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893-2310)..	41
	- การศึกษาวิชาช่างสมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310-2325).....	54
	- การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2325-2454).....	56
	- การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในบ้าน.....	59
	- การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในวัด.....	63
	- การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในวัง.....	77
	สรุป.....	93
3	พัฒนาการการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน	96
	สมัยที่ 1 การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่สมัยกำเนิดการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ ในระบบโรงเรียน (พ.ศ. 2441-2455).....	96
	- การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ ณ สโมสรช่างของสมาคมอาจารย์ สมาคม (พ.ศ. 2450-2454).....	100
	- การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ณ โรงเรียน หัตถกรรมราชบูรณ (พ.ศ. 2455).....	107
	- จุดมุ่งหมายของการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่.....	110
	- รายวิชาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่.....	111
	- สถานการสอนวิชาช่างสิบหมู่.....	115
	- สถานการเรียนวิชาช่างสิบหมู่.....	116

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
- การประเมินผลการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่.....	118
- อาชีพของผู้จบการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่.....	118
สมัยที่ 2 การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน สมัยพัฒนา การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน (พ.ศ. 2456- 2475).....	120
- การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้มีพัฒนาการการศึกษาวิชา ช่างสิบหมู่ ณ โรงเรียนเพาะช่างในสมัยพระบาทสมเด็จพระ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	120
- จุดมุ่งหมายของการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่.....	140
- รายวิชาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่.....	142
- สภาพการสอนวิชาช่างสิบหมู่.....	144
- สภาพการเรียนวิชาช่างสิบหมู่.....	154
- การประเมินผลการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่.....	167
- อาชีพของผู้จบการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่.....	168
สมัยที่ 3 การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน สมัยเปลี่ยนแปลง การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน (พ.ศ. 2476- 2518).....	171
- การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ณ โรงเรียน เพาะช่าง กรมอาชีวศึกษา (พ.ศ. 2476-2518).....	181
- จุดมุ่งหมายการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่.....	181
- รายวิชาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่.....	182

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
	- สภาพการสอนวิชาช่างสิบหมู่.....	195
	- สภาพการเรียนวิชาช่างสิบหมู่.....	205
	- การประเมินผลการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่.....	215
	- อาชีพของผู้จบการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่.....	216
	- การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ณ โรงเรียน ศิลปศึกษา กรมศิลปากร (พ.ศ. 2495-2503).....	217
	- การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ณ โรงเรียน ช่างศิลป์ กองศิลปศึกษา กรมศิลปากร (พ.ศ. 2504- 2518).....	229
สมัยที่ 4	การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนสมัยปัจจุบัน (พ.ศ. 2519-2532).....	232
	- การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ณ สถาบัน เทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเพาะช่าง สังกัดสถาบัน เทคโนโลยีราชมงคล กระทรวงศึกษาธิการ.....	233
	- การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ณ วิทยาลัย ช่างศิลป์ สังกัดกองศิลปศึกษา กรมศิลปากร กระทรวง ศึกษาธิการ.....	246
	สรุป.....	248
4	อุปสรรค ปัญหาและการแก้ไขปัญหาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบ โรงเรียนระหว่าง พ.ศ. 2455-2532.....	260
	สรุป.....	298

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
5	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	301
	สรุปผลการวิจัย	301
	อภิปรายผล.....	326
	ข้อเสนอแนะ.....	334
	บรรณานุกรม.....	336
	ภาคผนวก.....	365
	ประวัติผู้เขียน.....	373

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงจำนวนครูช่างสิบหมู่ที่เป็นพระสงฆ์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น	66
2	แสดงรายได้ รายจ่ายในการรับจ้างงานช่างของสโมสรช่าง ระหว่าง พ.ศ. 2450-2452.....	105
3	แสดงประเภทรายวิชาและเนื้อหาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ตาม หลักสูตรโรงเรียนหัตถกรรมราชบูรณ พ.ศ. 2455.....	112
4	แสดงการเปรียบเทียบจำนวนนักเรียนของโรงเรียนมัธยมวิสามัญ ในกรุงเทพมหานคร ระหว่าง พ.ศ. 2458-2459.....	156
5	แสดงรายชื่อนักเรียนฝึกหัดครูช่างของโรงเรียนเพาะช่างใน พ.ศ. 2458.....	157
6	แสดงรายละเอียดผลงานวิชาช่างสิบหมู่ของนักเรียนที่ศึกษาวิชา ช่างสิบหมู่ในโรงเรียนเพาะช่าง เนื่องในงานแสดงศิลปหัตถกรรม ของนักเรียน ระหว่าง พ.ศ. 2456-2459.....	158
7	แสดงจำนวนนักเรียนที่ศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ของโรงเรียนเพาะช่าง ระหว่าง พ.ศ. 2467-2468.....	163
8	แสดงรายละเอียดการประเมินผลการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ของนักเรียน โรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ. 2457.....	167
9	แสดงหลักสูตรการศึกษาประเภทวิชาศิลปกรรมของโรงเรียนเพาะช่าง ใน พ.ศ. 2494.....	190
10	แสดงหลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนเพาะช่างตามแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2503.....	191
11	แสดงรายวิชาการสอนแผนกช่างสิบหมู่ตามหลักสูตรโรงเรียนศิลปศึกษา	223

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
12	แสดงสาขางานเฉพาะของสาขาวิชาหัตถกรรมตามหลักสูตร ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส. หัตถกรรม).....	243
13	แสดงพัฒนาการศึกษาวิชาช่างลิบหมู่ในระบบโรงเรียน.....	252

สารบัญภาพ

รายการ	หน้า
ห้องชายของโรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ. 2459.....	369
ห้องเครื่องไม้โรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ. 2460.....	369
ตึกอำนวยการโรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ. 2460.....	370
ห้องชายของโรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ. 2465.....	370
อาคารเรียนโรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ. 2479.....	371
ป้ายชื่อโรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ. 2479.....	372